

Z historie

ABRAHAM H. MASLOW – ZAKLADATEL HUMANISTICKÉ PSYCHOLOGIE

MAREK PREISS, KAREL VACÍŘ

Psychiatrické centrum Praha, Lékařsko-psychologické oddělení ÚVN Praha

ABSTRACT

Abraham H. Maslow - the founder of humanistic psychology

M. Preiss, K. Vacíř

The authors sum up basic biographical data of Abraham H. Maslow, his early and later works, and his personal life. The study is aimed to understanding his professional development from the view of Maslow's personality. The authors

emphasise the significance of the founder of humanistic psychology.

key words:

A. H. Maslow,
humanistic psychology

klíčová slova:

A. H. Maslow,
humanistická psychologie

Abraham H. Maslow je významnou osobností dějin psychologie (Decarvalho, Čermák, 1997; Hoskovec et al., 1993; Lowry, 1973; Wortman, Lotus, 1992). V této práci rozebíráme jeho životní a profesní dráhu. Jméno A. H. Maslowa mají psychologové trvale spojeno s humanistickou psychologií, základy jeho názorů jsou citovány v současných přehledových učebnicích psychologie (Sdorow, 1990; Wortman, Loftus, 1992). V historii psychologie je citován jako zakladatel „třetí síly“, opoziční k behaviorismu a psychoanalýze. ●sobnost A. H. Maslowa nejobširněji zpracoval J. Hoffman (1989), Maslowův životopisec.¹⁾ Co víme o zakladateli humanistické psychologie?

Jeho otec jako čtrnáctiletý, mluvící pouze rusky a jidiš, opustil rodinu v Kyjevě a v odporu proti svému otci, který mu zakazoval hrát na housle, odešel do Spojených států. V USA se oženil se svou sestřenicí Rosou. Abraham se narodil 1. dubna 1908 na Manhattanu (některé zdroje udávají Brooklyn) jako nejstarší syn. Rosa poté porodila v dvouletých intervalech dalších šest dětí. Jako dítě byl Abraham fyzicky málo zdatný, přecitlivělý a zakomplexovaný („ve svém dětství ... si nepamatuji na pocit štěstí...“).

Matku později Abraham hodnotil jako výrazně nábožensky orientovanou, ale povrchní ženu, která mu neustále vyhrožovala božím hněvem, jako krutou, ignorující, nepřátelskou, „schizofrenogenní“ a tak nemilující, že to vyvolávalo až šílenství. Snad z toho důvodu zůstal celoživotně pyšným ateistou. Životopisec poznamenává, že ve

Došlo: 25. 10. 2001; M. P., Psychiatrické centrum Praha, Ustavní 91, 181 03 Praha 8-Bohnice; preiss@pcp.1f3.cuni.cz

Tento příspěvek byl podpořen grantem IGA MZ ČR č. 6800-3.

¹⁾ Humanistickou psychologii u nás nejlépe shrnul Nakonečný (1993), stručný přehled podává Kratochvíl (1997). O Maslowově životě a díle také velmi dobře pojednává publikace Personality Theories (Hjelle, Ziegler, 1992).

vztahu k matce se lišil od jiných velikánů psychologie, jako byli Freud nebo Jung. Maslow vzpomínal na scénu, kdy vzal domů dvě koťátka a nakrmil je. Matka, která přišla domů, je ve vzteku před jeho očima umlátila hlavičkami o stěnu. Maslow obviňoval matku dokonce ze zanedbání při úmrtí své mladší sestry. Navzdory letům psychoanalýzy své postoje k matce do konce života nezměnil.

Často se v dospělém věku zmiňoval o různých antisemitských náladách, kterým musel jako dítě i dospělý čelit. V dětském věku se dokonce stal součástí gangu, který by ho před rasistickými poznámkami uchránil, ale poté, co nedokázal usmrtit kočku, se ocitl opět v izolaci.

Manželství Abrahamových rodičů nebylo šťastné, často docházelo ke značným hádkám, po kterých otec odjížděl na několikadenní „pracovní cesty“. Po nástupu Abrahama na střední školu se rodiče rozvedli, ale žili ve společné domácnosti. Otec přišel o majetek během ekonomické krize. Ve 20. letech si však vedl dobře a jeho firmu převzali Maslowovi mladší bratři. Později žil až do své smrti s Abrahamem a jeho ženou. Abe na něho vzpomínal s láskou, na rozdíl od matky, které nepřišel ani na pohřeb a o které ještě za jejího života mluvil i veřejně velmi špatně.

Postoj rodičů ke vzdělávání byl velmi kladný a přes finanční nedostatek se snažili, aby Abrahamovi poskytli univerzitní vzdělání. Otec chtěl, aby se stal právníkem, ale neprotestoval, když Abraham prosazoval humanitní předměty.

Podobně jako jeho otec i Maslow se zamiloval do své sestřenice. Bertha Goodmanová se stala jeho celoživotní partnerkou. Údajně to byla jediná dívka, kterou požádal o sňuzku. Emigrovala do New Yorku v roce 1922, ve svých třinácti letech. Zamilování se do Berthy později považoval za jeden z vrcholných zážitků (tzv. peak experiences) svého života. Jeho rodiče byli proti sňatku vzhledem k možným genetickým poruchám. V prosinci 1928 se vzali. Svatba přinesla Maslowovi emoční jistotu a zvýšila sebevědomí.

Během vysokoškolských studií poznal jednoho ze zakladatelů strukturalismu – E. B. Titchenera. Maslow vzpomíná, jak Titchener působil jako velký akademik, přednášel v univerzitním obleku a choval se velmi formálně. Na základě jeho přednášek se začal zajímat o extrasenzorickou percepci. Při studiích na Wisconsinu a po setkání s J. B. Watsonem se poprvé začal více zajímat o experimentální psychologii, tehdy behavioristicky orientovanou. Nesnášel statistiku a matematika pro něho byla nepředstavitelně těžká. Z filozofie nerozuměl Hegelovi a obdivoval Spinozu. Napsal několik filozofických článků, které různé redakce odmítly. Diplomovou práci zaměřil na učení, zapamatování a reprodukci verbálních podnětů. V roce 1931 zakončil vysokou školu a začal přednášet. Rád diskutoval se studenty.

Vzhledem k antisemitismu si jeho bratři v té době nechali pozměnit křestní jména, Maslowa nutili k výměně Abrahama za Axelora, ale na nátlak manželky se nepřizpůsobil. Pod vedením profesora Harlowa začal s výzkumem sociálního chování a učení u opic (napsal přes deset časopiseckých studií), který také publikoval. V té době se také seznámil s Robertem Yerkesem. U opic ho zajímalo sexuální chování a dominance (s kamarádem experimentovali s hypnózou v době, kdy se na amerických univerzitách „nenosila“). Po krátkou dobu studoval medicínu, ale těžce snášel pitvy a brzy pochopil, že se na lékáře nehodí.

Na sympoziu etologie mu E. L. Thorndike nabídl postgraduální studium, a tak se s Berthou přestěhovali do blízkosti Columbijské univerzity. Při nástupu na univerzitu prošel také baterií inteligenčních testů s výsledkem – IQ 195. Závěr vyšetření mu značně zvýšil sebevědomí. Po sexualitě a dominanci opic ho začalo zajímat totéž u lidí a provedl několik průzkumů sexuálního chování u mužů a žen v době, kdy podobné ankety byly velmi neobvyklé (otázky pro mladé ženy měl napsané na kartičkách, ne-

řikal je nahlas, ale čekal na odpověď). Vyvinul test dominance (dominance-feeling), později nazvaný Social Personality Inventory. Dominance u žen měla podle něj zřejmý vztah k pozitivnímu prožívání sexu. Po publikování závěrů měl Maslow řadu nápadů na další sexuologické výzkumy, ale pro stoupající zájmy o motivaci a sebeaktualizaci a změně místa se těchto plánů vzdal.

Návratem do New Yorku v létě 1935 se ocitl v „centru psychologického vesmíru“. Evropu po nástupu Hitlera k moci opouštěli přední psychologové - Adler, Fromm, Horneyová, Goldstein, Wertheimer a Koffka. Se všemi měl možnost se osobně seznámit a vést dlouhé rozhovory. Osobně si snad nejvíce považoval pražského rodáka M. Wertheimera (zemřel v roce 1943). Wertheimer také nabídl Maslowovi svoji supervizi na projektech týkajících se dominance, emoční jistoty a sexuality. Společně také diskutovali o vrcholných životních zážitcích.

Na počátku 40. let učil Maslow v elitní škole v Brooklynu. Byl obdivovaným učitelem, nazývaným „Frankem Sinatrou Brooklyn College“. Často zval studenty domů k diskusím. V polovině 40. let se zajímal o emoční jistotu a nejistotu a později vytvořil dotazníkovou metodu na její zjišťování. Na konci tohoto desetiletí se stále více zajímal o sebeaktualizaci. Zabýval se historickými postavami (např. Thomasem Jeffersonem) a současníky (např. Maxem Wertheimerem), u kterých spatřoval plné rozvinutí vnitřního potenciálu. Předpokládal, že tito lidé dosahují výborného duševního zdraví. Kopie svých prací rozdával zájemcům a snažil se rozšířit okruh svých čtenářů. Spolu s Berthou - amatérskou sochařkou - rozvíjel test umělecké tvořivosti.

V roce 1951 nastoupil jako vedoucí oddělení sociálních věd na Brandeis University. Sponzory univerzity byly osobnosti jako Albert Einstein nebo Israel Goldstein. V přijímacím řízení se komise pokusila o trik - dala Maslowovi seznam jmen neexistujících psychologů, aby sdělil, co o nich ví. Maslow se však nenechal nachytat a klidně oznámil, že tyto osoby nezná. Zajímavým rysem Maslowa bylo, že spolupracovníci, které si na oddělení vybíral, měli odlišné odborné zájmy od jeho. V té době se také pokusil použít Rorschachův test a nedokončené věty při testování začínajících studentů s cílem identifikovat problémové jedince. Výsledek byl zarmucující - posouzení studentů jinými osobami bylo úspěšnější než uvedené psychologické metody. Maslow také nikdy neprováděl psychologické poradenství ani psychoterapii, a to přesto, že sám analýzu prodělal u Felixe Deutsche. Finančně si ji nemohl dovolit, a tak se se svým psychoanalytikem dohodl, že když mu odpadne pacient, zavolá mu a bude platit méně než běžný poplatek.

Jeho rané práce se zabývaly zvířaty, především opicemi. Teprve později přechází na témata jako jsou „Deprivace, ohrožení a frustrace“ (1941), „Liberální vedení a osobnost“ (1942), „Dynamika psychologického pocitu bezpečí-nebezpečí“ (1942); na tuto práci navázal článkem „Klinicky vytvořený test pro měření psychologické jistoty-nejistoty“ (1945). Tyto studie napsal již v New Yorku, na katedře psychologie v Brooklynu.

V roce 1943 publikoval Maslow své první pojednání o motivaci. Předpokládáme, že zkušenosti s testem psychologické jistoty-nejistoty (S-I) využil Maslow při koncipování teorie motivace, pravděpodobně je to zejména u druhé úrovně (potřeba jistoty a bezpečí).

V práci o dynamice psychologické jistoty-nejistoty uvádí, že termín „jistota“ je zevšeobecnující nálepka pro mnoho specifických pocitů, které se překrývají a prolétají. Jistotu můžeme podle Maslowa metaforicky přirovnat ke kotlíku, v němž při dušení jedna ingredience postupuje všechny další složky. Pocity jsou zároveň motivy.

Maslow mluvil o jistotě a nejistotě s řadou lidí (Adler, Horney, Dollard, Fromm, Mead, Levi, Wertheimer, Goldstein ad.). *Nejistá osoba* podle Maslowa vnímá svět

jako ohrožující džungli, lidi jako nebezpečné a sobecké, cítí se odmítnuté a izolovaně, je úzkostná a nepřátelská, celkově pesimistická a nešťastná, má známky napětí a konfliktů, má tendence uzavřít se do sebe, je trápena pocity viny, má jednu nebo více poruch sebehodnocení, má tendence nebo je aktuálně neurotická, celkově je egocentrická nebo sobecká. Pocit jistoty je podle Maslowa syndrom, který se promítá prakticky do všeho, co osoba dělá, cítí nebo myslí.

Maslow koncipoval psychologickou jistotu-nejistotu mnohem dříve, než vznikl Eysenckův neuroticismus nebo faktorově založený výzkum Cattellův. S-I test Maslowa koreluje vysoce s tehdejšími dotazníky neuroticismu (Thurstone Neurotic Inventory-0,68, Bernreuter, neurotic tendency - 0,58). Pokud však srovnáme položky např. v Eysenckově dotazníku a S-I, nemůžeme metody zaměňovat - neuroticismus je pouze jedna ze složek psychologické jistoty-nejistoty. Sám Maslow pokládá neuroticismus pouze za jeden ze 14 faktorů (neurotické a psychosomatické symptomy nejistoty). Neurotici, kteří skórují „dobře“ v S-I, nejsou podle Maslowa v základu narušení, jde spíše o situační poruchy. „Špatný“ výsledek v S-I by neměl být důsledkem momentální tíživé situace, ale spíše odrazem hlubší psychologické nejistoty. Maslow se domníval, že S-I platí v různých kulturách. Sám s ním měl dobrou zkušenost u amerických Indiánů.

V roce 1946 (rok po vydání zkoušky) Maslow napsal nepřilíhš podařenou práci o jistotě a kojení (Security and breast feeding), ve které se snažil příliš jednoduchou metodologií prokázat, že způsob kojení má vztah k psychologické jistotě-nejistotě v dospívání u studentů Brooklyn College. Studenti sami u svých matek zjišťovali, jak je matky kojily a tyto informace dával Maslow do vztahu k S-I.

V roce 1954 publikoval první vlastní knihu „Motivace a osobnost“, na kterou byl náležitě hrdý. Její publikace ho rázem vyšvihla mezi přední americké psychology. Brandeis byl pro něho šťastným obdobím, na univerzitě měl mnoho přátel a běžně trávil večery v dlouhých odborných diskusích. V té době měl také první potíže se studenty - protestovali proti paternalistickému stylu jeho výuky. Poprvé v životě zažil, jak odcházejí během jeho přednášek. Snad do nich také vkládal nepřiměřeně velké naděje (představoval si, že se stanou „novými Freudy“), které provázela zákonitá zklamání. Na jedné straně studenty nutil, aby byli tvořiví a idealističtí, na druhé je nutil, aby prováděli nudné experimenty. Rozpor v tom však nespatořoval. Neúspěch v učení bral velmi osobně a jako své selhání. Od výzkumu postupně zcela ustoupil, měl dojem, že zabírá příliš mnoho času. V té době kritizoval psychoanalýzu i behaviorismus a začal se zajímat o existencialismus a jógu. Náboženství spojoval s dogmatem a povrchností, ale zároveň prohlásil, že není rozporu mezi vědou a náboženstvím, pouze mezi hloupou vědou a hloupým náboženstvím. Článek o transcendentálních zážitcích, který v té době napsal, však odmítlo několik prestižních amerických časopisů. Důsledkem bylo, že už nikdy neposlal do těchto periodik žádnou práci.

Za zmínku stojí také finanční problémy, které Maslowa provázely po většinu života. Často si proto přivydělával různými expertízami pro firmy nebo přednášením. Pracoval také pro armádu. Svůj sabbatical strávil popojížděním po Mexiku a diskusemi s přáteli. V té době jakoby v podhoubí klíčila další činnost a plány. Maslow měl neustále mnoho nápadů a nosil po kapsách kartičky s názvy jako dominance, sebeaktualizace atp., na které v jakoukoliv hodinu zapisoval nápady. Ty později důkladně zpracovával.

Stále více se zajímal o vrcholné zážitky, které jsou podle jeho názoru vzácné, transcendentální a klíčové k pochopení vnitřních osobních nerealizovaných možností. Oceňoval humor jako důležitou součást duševního zdraví. Rád vyprávěl anekdoty. Zaujalo ho experimentování s drogami jako nová progresivní cesta k vrcholným zážit-

kům, ale i po sprátení s Timothyem Learym odmítal drogy praktikovat na sobě. Kniha „Směrem k psychologii bytí“ se prodala v 200 000 výtiscích a měla mimořádný úspěch jako návod k cestě osobní změny. Podílel se na založení a podpoře časopisu transpersonální psychologie a svědčil, i když s rozpaky, obviněnému Learymu. Navštívil také opakovaně Esalen, kde se ostře střetl s F. Perlssem, který ho slovně napadal a obviňoval z poručnickování. Esalen, naplňující se pozvolna v 60. letech hippies, se mu ošklivil. Vinil jeho osadníky z nepoužívání mozku.

Jako organizačně činný a všeobecně přijímaný byl ke konci života zvolen předsedou americké psychologické asociace (APA). Navzdory počtám i finančnímu blahobytu zůstával kritizován svými studenty. Po pětadvaceti letech univerzitního života našel na tabuli nápis „Abe je velká huba“. Neuvědomoval si své tendence chovat se jako „spílající rodič k neposlušnému dítěti“. Často byl unavený a trpěl bolestmi hlavy. Prodělal také infarkt a musel více odpočívat. Konec života strávil v péči Stanfordské university, která mu nabídla velkorysý zázemí pro jeho práci. V pondělí, 8. června 1970, při lehkém sportu znenadání zemřel na infarkt.

Jaký byl Abraham Maslow? Především velmi citlivý, laskavý a tvořivý. Touhou po vývoji k dobru, lásce a humoru snad překonal determinaci neradostným dětstvím. Neměl rád konfrontaci, hodně mluvil, byl mužem ideí a snů, ne praktickým výzkumníkem. Behavioristický výzkum, jemuž se věnoval v mládí, ho však celoživotně ovlivnil. Měl mnoho nápadů, z nichž rozvinul jen některé. Byl naivní ve víře o dobré budoucnosti lidstva. Byl především výraznou, přesvědčivou, pozornost strhující osobností. Nerad cestoval a většinu života trávil v USA. Byl výborný společník, dobrý organizátor a řečník.

Na rozdíl od jiných velikánů psychologie se nevěnoval praktické psychologii, neprováděl psychoterapii, pouze částečně psychologickou diagnostiku a především výzkum, na který později rezignoval a věnoval se přednášení a propagaci svých myšlenek. Některé z knih a článků zůstanou pravděpodobně trvalou součástí psychologického vzdělávání. Jeho nápady a myšlenky našly odezvu v překotném období šedesátých let a jejich odkaz trvá dodnes.

LITERATURA

- Decarvalho, R. J., Čermák, I.: History of humanistic psychology in Czechoslovakia. *Journal of Humanistic Psychology* 37, 1997. 110 – 130.
- Hjelle, L. A., Ziegler, D. J.: *Personality Theories*. New York, McGraw-Hill 1992.
- Hoffman, E.: *The right to be human. A biography of Abraham Maslow*. New York, Mackays of Chatham 1989.
- Hoskovec, J., Nakonečný, M., Sedláková, M.: *Psychologie XX. století I*. Praha, Univerzita Karlova 1993.
- Lowry, R. J. (Ed): *Dominance, self-esteem, self-actualization: germinal papers of A. H. Maslow*. Monterey, Brooks/Cole Publishing Company 1973.
- Maslow, A. H.: A clinically derived test for measuring psychological security-insecurity. *Journal of General Psychology* 33, 1945, 21 – 51.

- Maslow, A. H.: The dynamics of psychological security-insecurity, *Character and Personality* 10, 1942, 331 – 344.
- Maslow, A. H.: Security and Breast Feeding. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 1946, 83 – 85.
- Sdorow, L.: *Psychology*. New York, WCB 1990.
- Wortman, C. B., Loftus, E. F.: *Psychology*. New York, McGraw-Hill 1992.

SOUHRN

Autoři shrnují základní životopisná data A. H. Maslowa, jeho rané i pozdější práce a osobní život. Zaměřují se na pochopení jeho profesního vývoje z pohledu Maslowovy osobnosti. Zdůrazňují význam zakladatele humanistické psychologie.